

FATİH MEHMET II VAKFİYELERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

AN EVALUATION ON WAQFS OF MEHMED THE CONQUEROR II

ARAŞ.GÖR. HÜLYA ÖZTÜRK

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik ABD

Adres: Osmangazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik ABD Meşelik/Eskişehir

E-posta: hulyaozturk-53@hotmail.com

hulyaozturk33b@gmail.com

FATİH MEHMET II VAKFİYELERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

ÖZET

Büyük lider olmak gerçekten de gücü, istikrarı, öngörüyü, siyaseti, yönetme erkini kendinde toplayabilmeyi gerektirir. II. Mehmet'in tüm bu özellikleri kendinde bütünleyen yapısı sayesinde çok kısa zamanda askeri başarılarını, diplomatik, kültürel unsurlar takip etmiştir.

Konstantinopolis'in fethedilmesini izleyen dönemde buranın payitaht haline getirilmesiyle bölgenin Türk-İslam kültürüne dair eserlerle mimari olarak inşası sağlanmıştır.

Bu çalışmada II. Mehmet'in İstanbul'da yaptırdığı han, hamam, cami, akarat, değirmen, camilere dair oluşturulan "Fatih Mehmet II Vakfiye"si incelenmiştir.

Vakfiye, 1938 senesinde Ankara'da Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı- Türk Vakfiyeleri içerisinde yayınlanmıştır.

Türk modeli yapıların oluşturulması ve arttırılmasının ilk önemli örnekleri Fatih dönemindedir. İstanbul'un fethinden sonra buradaki mimari yapıdan oldukça etkilenen Fatih, bu bölgeye ve imarına ayrı bir önem vermiştir. Yapılan ve var olan yapıların vakfiyelerde kayda geçirilmesi de günümüz tarih-şehir tarihçiliği ve arşivcilik üzerine çalışanlar için önemli bilgiler içerir.

Anahtar Kelimeler: Fatih Sultan Mehmet, Vakfiye

AN EVALUATION ON WAQFS OF MEHMED THE CONQUEROR II

SUMMARY

Being a great leader requires consolidating power, stability, vision, politics and power of management. Military successes of Mehmet, the Conqueror, were soon followed by his diplomatic and cultural successes since he embodied all these characteristics.

Once Constantinople was declared the capital city in the period following its conquest, the region was built and decorated with Turkish-Islamic cultural works of art.

This study examines “Fatih Mehmet II Vakfiye (Foundation)” comprising of inns, Turkish baths, mosques, income-generating buildings, mills and mosques commissioned by Mehmet, the Conqueror in Istanbul.

Foundation was published among Pious Turkish Foundations of General Directorate for Foundations in Ankara in 1938.

The first important examples of building and increasing Turkish model buildings are seen in the period of Fatih Mehmet. Highly impressed with the architectural texture after the conquest of Istanbul, Fatih gave importance to this region and its architecture. Keeping records of built and existing buildings in foundations provides valuable information for those working on current history-urban history and archiving.

Key Words: Mehmed the Conqueror II, Waqfs,

GİRİŞ

Beldeler açmanın ön koşulu fetih iken, fetihler beraberinde o bölgelerde kalıcı olmak çabaları ile desteklenmelidir. Fethedilen yerlerde kalıcı olabilmek için ise kültürel unsurları var etmek ve varolanları devam ettirmek şarttır. Aksi bir yöntemle izlenecek bir fetih programı medeniyet oluşturabilmekten uzak kalacaktır. Hiç şüphesiz ki, Osmanlı Devleti en parlak dönemini, yeni beldelerde varlığını sürdürüp zenginleştiği 15. ve 16. yüzyıllarda yaşamıştır. Bu parlak dönemin en önemli mimarı Fatih unvanına layık Sultan II. Mehmet'tir(1,2).

II.Mehmet, babası II.Murad'ın ölüm haberini aldığı anda henüz on dokuz yaşındaydı. Beraberindekilere “beni seven arkamdan gelsin” demiş ve yola çıkarak 18 Şubat 1451'de Osmanlı

tahtına ikinci kez oturmuştur. II. Mehmet tahta geçmesinin ardından Anadolu'da oluşan bazı ayaklanmaları önlemiş ve asıl emeli fetihten sonra İstanbul ismini alacak olan Konstantinopolis'i fethetmek için hazırlıklara başlamıştır(3,4).

İstanbul muhasarası II. Mehmet'in öncelikli isteğiydi. II.Mehmet, kuşatma sırasında şehrin teslimini istemiş, herhangi bir olumlu yanıt alamayınca 29 Mayıs 1453'te genel saldırı ve yağma emrini vermiştir(5).

İstanbul'un fethi, Avrupa tarihinin de gelmiş geçmiş en mühim meselelerinden biri kabul edilmektedir. Böylesine müstesna bir şehrin fethedilmesi derhal buranın Osmanlı Devleti'nin merkezi ve taht şehri ilan edilmesini beraberinde getirmiştir. Böylelikle Osmanlı Devleti, iki kıta arasındaki toprak bütünlüğünü sağlamış, batı fetihleri için kendisine bir çıkış noktası edinebilmiştir. Feth-i Mübîn diye de anılan bu kutlu olay ile birlikte artık bir imparatorluk özelliği göstermeye başlayan devlet, yükselme devrine giriş yaparken, durum Avrupa dünyası için de bir devri kapatmış diğer bir devrin açılmasına sebebiyet vermiştir(6).

İstanbul şehrini fetheden Fatih Sultan Mehmet, ilk iş olarak şehrin nüfus sorununa el atmıştır. O zamanlar İstanbul'un nüfusunun 30-40 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir. Şehrin Bizans dönemi boyunca gittikçe azalan nüfusunu takviye edebilmek için diğer Osmanlı illerinden ya da Fatih döneminde ele geçirilen yörelerden bu bölgelere hükümler yollanarak civar illerden nüfus aktarılması sağlanmış, özellikle arzu eden muhtelif sanat erbabının da buraya nakilleri istenmiştir(7).

İslam geleneğine göre fetih ile alınan bölgenin malları askere aittir. Askerin ganimet alma hakkı şer'i hukukun bir gereğidir. Bu nedenle şehrin fethinden sonra yağmasına ses çıkartmayan Fatih, şehri virane bir halde teslim almıştır. İlk iş olarak şehrin imarı ve İstanbul şehri için bütün medeni şehir tesislerinin başarıyla yeniden oluşturulması için çalışmaları başlatmış, bu durum ile bizzat kendisi ilgilenmiştir(8,9).

AMAÇ

Siyasi ve askeri başarılar tek başlarına hiçbir anlam ifade etmezler. Askeri başarılar ile elde edilen siyasi üstünlük eğer devamlılık arz etmezse bir hezimetten ibarettir. Kalıcı olabilmek, askeri ve siyasi başarıları taçlandıran asıl unsurdur. Fatih Sultan Mehmet'in ilminin ve öngörüsünün eseri olan ve ulaşılan beldelerde kalıcı olabilmeyen kapılarını ona açan asıl mesele ise var olan medeniyeti korumaya ve geliştirmeye verdiği önemdir.

Bu çalışmada Osmanlı Devletinin bir İmparatorluk haline gelmesi ve bu durumu izleyen dönem içerisinde İmparatorluk bünyesinde yapılan imar ve mimari faaliyetlerin kaydedildiği “Vakıflar Genel Müdürlüğü Neşriyatı” içerisinde 1938 tarihinde Ankara’da basılan Fatih Mehmet II Vakfiyeleri adlı külliyat, tanıtılmaya çalışılmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Bu çalışma sırasında Vakıflar Genel Müdürlüğü Neşriyatı” içerisinde 1938 tarihinde basılan Fatih Mehmet II Vakfiyeleri adlı külliyat incelenmiştir.

1. FATİH MEHMET II VAKFİYELERİ ADLI KÜLLİYATIN TANITILMASI

1.a. II. Mehmet’in Hayatı

İstanbul’a payitahtını taşıyarak burayı ilimin ve imarın merkezi haline getirmeye çalışan Fatih Sultan Mehmet’in yaptıklarının altında yatan düşünsel boyutu anlayabilmek için onun kısa bir hayat hikayesine değinmek yerinde olacaktır.

Hakkında çok fazla bilgi edinilemese de pek çok kaynaktan öğrenildiğine göre, Sultan II.Mehmet(Fatih), 30 Mart 1432 yılında bir Pazar günü Edirne’de doğmuştur. Annesi, Kastamonu-Sinop beyi İsfandiyaroğlu İbrahim Bey’in kızı Hatice Halime Hüma Hatun’dur. Fatih’i dünyaya getirdiğinde 15 yaşındaydı. Şehzade Mehmet doğduktan sonra bakımını Daya Hatun adlı bir dadı yapmıştır.¹⁰ Ayrıca, Fatih’in saygısından dolayı Validem diye hitap ettiği II. Murat’ın Sırp kralı George Brankoviç’in kızı olan Mara Hatun’un da Fatih Sultan Mehmet üzerinde birtakım etkiler bıraktığı tahmin edilmektedir. Fatih S. Mehmet, 3 Mayıs 1481 yılında 50 yaşında bir sefere giderken Gebze yakınlarında Hünkarçayırı (Tekirçayırı) denilen yerde ölmüştür. İstanbul’da adına yaptırdığı caminin bahçesine defnedilmiş, sonra üzerine türbe inşa edilmiştir(2,10).

Fatih 1481 senesinde vefat etmiştir. Yılmaz Öztuna ve Babinger zehirlendiğini iddia etseler de dönemin pek çok tarihçisinin yazdığı gibi günümüzde de pek çok tarihçi onun Nikris hastalığından öldüğü hususunda birleşir. Ancak tam olarak ne şekilde hangi hastalıktan öldüğü kesin olarak bilinmemektedir. Özel doktoru Yakup Paşa tarafından zehirlenerek öldürüldüğü iddiaları da mevcuttur (11).

Fatih Sultan Mehmet’in balistik keşifleri, matematikteki dehası, dini ilimleri çok iyi bilmesi, Arapça ve Farsça’nın yanında Yunanca, Sırpça, İtalyanca ve daha bir iki dili de iyi anlaması, onu Osmanlı Tarihinin en büyük hükümdarı, en büyük askeri, en büyük devlet ve siyaset adamı, en

bilgin devlet başkanı olarak kabul edilmesi için yeterli sebeplerdir. Bir çok tarihçiye göre Türkler'in tarih boyunca yetiştirdiği en büyük şahsiyet olarak kabul edilir(6).

Franz Babinger'in de söylediği gibi "İstanbul'un Türklerce fethi, tarihin en mühim anlarından biri, belki en mühim anıdır." Böylesine bir anı hayat sahnesinde sergileyebilmek de hiç şüphesiz ki önemli bir dehaya sahip bir asker ve siyaset adamınca gerçekleştirilebilirdi. Böylesine eşsiz bir dehaya sahip komutan, İslam peygamberinin müjdelediği komutan olma özelliğine de sahiptir(6).

İslam Peygamberi Hz. Muhammed, "İstanbul elbet bir gün fetholunacaktır. Onu fetheden komutan ne güzel komutan, onu fetheden asker ne güzel askerdir." hadisinde bu komutanı kutlu kılmıştır(6).

15. Ve 16.yüzyıllar İmparatorluğun en görkemli dönemleridir. Osmanlı İmparatorluğunun Fatih S. Mehmet dönemine denk gelen zamanlarında fevkalade alıcı, her türlü bilgiye açık bir yapıda olduğu aşikardır. Devlet, kurulduğu coğrafyadan beslenen, ona kendi kültürünü ekleyen, coğrafi genişleme ve büyümeye verdiği önemin yanında antik Yunan, Helen, Bizans kültüründen de yararlanan bir yapıdadır. Pek çok değişik kültürlerle ait İmparatorlukla uyum sağlayan özellikleri kendine katan ve barındırmaya önem veren yapısı sayesinde Osmanlı, gelişmeye büyük önem vermekle kalmamış, gün be gün ilerlemesini arttırmıştır(13).

İstanbul'un fethinden sonra bu bölgede bir medeniyet kurma çabasında olan F.Sultan Mehmet, İstanbul'u bilimin, kültürün ve medeniyetin merkezi haline getirmeye çalışmıştır. Bu doğrultuda bir an önce İstanbul'un imar faaliyetlerine başlamıştır. Bu anlamda ilk olarak inşa ettirdiği Fatih külliyesi olarak adlandırılan külliye bünyesinde, cami, imaret, medrese, darüşşifa oluşturmakla işe koyulmuştur. Bunun yanında İstanbul ve civar şehirlerde hanlar, çarşılar ve hamamlar yapılmasına büyük önem vermiştir.

1.b Fatih Mehmet II Vakfiyeleri

Fatih Sultan Mehmet(II) dönemine ait Fatih Mehmet II Vakfiyesinin özelliklerine değinilmeden önce vakfiyenin ne olduğuna bakmak ve İslam dünyası için ehemmiyetlerini doğru bir şekilde belirleyebilmek, bir döneme ait bu eserlerin yapısal özellikleri ve işlevlerini anlamayı da kolaylaştıracaktır.

Vakfiye, Türk Dil Kurumu sözlüğü içerisinde; bir vakfin şartlarını bildiren belge olarak tanımlanmıştır.

Bir vakfin kurucusu tarafından düzenlenen vakfin işleyişiyle ilgili resmî belgedir. “Vakfedilen bir malın hangi hayır işlerinde kullanılacağını ne şekilde yönetileceğini gösteren senet” anlamındaki vakfiyenin (vakıfnâme) İslâm medeniyeti tarihinde önemli bir yeri olduğu aşîkardır. Vakıfların başlangıçta sözlü olarak yapılmaktaydı. Daha sonra bazı aksaklıklardan dolayı vakıf şartlarının yazılarak belirlenmesine karar verilmiş, bu durum vakfiyelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Böylece vakfiyeler, “tesis edilen vakfin nasıl idare edileceği, nerelere ne gibi harcamalar yapılacağı, kaç kişinin çalışacağı, bunlara ne kadar maaş ödeneceği, harcamaların hangi gelirlerle karşılanacağı, vakıftan kimlerin ne şekilde faydalanacağı gibi hususların vâkıf tarafından ayrıntılı biçimde belirlendiği belgeler” haline gelmiştir. Vakıflar Müslüman ahali arasındaki dayanışma ve yardımlaşmanın en güzel ifadesidir. Bundan dolayı vakfiyelerde bunu yansıtan âyetlere dahi yer verildiğini söylemek mümkündür. Bu âyetlerde ifade edilen hususlara bakıldığında “Gönül hoşluğuyla ödünç vermek” gibi anlamlar göze çarpmaktadır. Vakfiyenin amacını ortaya koyması açısından bu ayet oldukça açıklayıcıdır(14).

Fatih dönemine ait elimizdeki vakfiye, 1938 senesinde Ankara’da Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı- Türk Vakfiyeleri No.1 sayı ile Türkçe olarak yayınlanmıştır. Esere, Vakıflar Umum Müdürü F.Kiper tarafından bir önsözle başlanmıştır.

1938 basımlı olan ve vakfiyeyi tanıtan bu eser içerisinde,

İlk on üç sayfasın da, önsöz, tanıtım ve ardından eserin nerelerde hangi vesikaları olduğu anlatılmıştır.

Buna göre eserin vesikaları için aşağıdaki bilgilere ulaşılabilir;

Vesikaları faksimile (tıpkı basım) şeklinde olup, bu ciltte neşredilen vesikalarından Türkçe olanını İstanbul alındıktan sonra, II. Mehmet’in bu harap şehri İmparatorluğun merkezi olmağa yaraşır hale getirirken tesis ettiği vesikalardan biridir. Bu vesika Arapça vakfiyenin 16.asırın son döneminde yapılmış bir Türkçe tercümesidir. Vesikaları Türkçeye kazandırmakla ilgili yetkililerce aşağıdaki açıklama kayda değer bir nitelik taşır:

“Fatih’in tesis ettiği vakıfların büyüklü küçüklü birbirinden farklı Arapça vakfiyeleri mevcuttur. İstanbul Türkler tarafından fetholunduktan sonra kadastronun tespiti yalnız bu şehrin tarihi durumunu göstermesi açısından değil, arkeolojik, içtimai ve iktisadi durumuna da ışık tutması açısından büyük ehemmiyet taşımaktadır. Bu vesikaları Türkçeye kazandırmakta ki amaç, ecdadın iyilik temayüllerini gelecek nesillere aktarmak, ilim alemine kapalı olan ecdat yadigarlarına sahip çıkmaktır.”

Vakfiyenin başındaki Türkçe kısımdan anlaşıldığına göre Fatih'in İstanbul'daki vakıflarına ait müteaddit vesikaları vardır. Bunlar;

Topkapı sarayı Direktörü bay Tahsin Öz tarafından faksimilesi neşrolunan ve İstanbul'daki Alman Arkeoloji Enstitüsünce bastırılan Arapça iki vakfiye. Bu iki vakfiyeden 149 sahife tutanı neşrettiğimiz Türkçe tercümenin aslıdır.

Türk ve İslam eserleri müzesinde 646 ve 647 no'larla kayıtlı iki vakıf vesikası daha vardır ki ehemmiyetleri Bay Halil Ethem tarafından hatırlatılmıştır.

Faksimilesi ve tercümesi bu cilde konulan ve Eyyup vakfiyesi diye anıla gelen vakıf vesikası. Vakıf Kayıtlar İdaresinde müceddet Anadolu 25. Defterinin 193üncü sahifesinden 51. Sahifesine kadar olan kısımlarda müseccel olup asıl vakıf kayıtlarının hususi kasasında mahfuzdur.

Türkçe vakfiye tercümesi, Neşrettiğimiz bu vesika 28. Anadolu vakfiye defterinin 27. Sahifesinden 51. Sahifesine kadar olan kısımlarda müseccel olup asıl vakıf kayıtların hususi kasasında mahfuzdur.

Topkapı sarayı müzesinde Eyyup vakfiyesi diye isimlendirilen bir vakfiye daha vardır ki Müze arşivinde 7744 no ile kayıtlıdır.

Yine Topkapı sarayı müzesinde 3882 no da kayıtlı ve (suret-i vakfiye Ebulfeth Sultan Mehmet Han tâbe Serâhû) unvanını ihtiva eden bir vakıf vesikası daha mevcuttur.

Fatih'in bunlardan başka İstanbul dışındaki vakıflardan Yozgat-Kızıl Abdal zaviyesi taâmiyesine ait bir vakıf vesikası da mevcut olup umum müdürlük arşivinin 13üncü müceddet Anadolu defterinin 34üncü sahifesinden 15 sıra no su ile kayıtlıdır.

Türkçe vakıf vesikası fasılasız 370 sahifeden ibarettir. Tekmil vesika 4066 satırdan oluşur. Kağıtların boyu 0.30 ve eni 0.18 yazıları içeren çizgi çerçevesinin boyu 0.185 ve eni 0.105 metredir.

Vakfiyedeki sayfa düzenine bakılacak olursa;

1ve 38. Sayfalar, Mutad dini mukaddime, medih, vakfın sebebinin klasik bir izahından oluşur.

38 ve 66. Sayfalar, Camiler medreseler ve imaretlerden

66 ve 72. Sayfalar, Karyeler ve mezarlar

73 ve 91. Sayfalar, arşılar ve dükkanlar

91 ve 93. Sayfalar, Hanlar

93 ve 95. Sayfalar Hamamlar

95 ve 166. Sayfalar, Akarat (İstanbul civarı)

167 ve 228. Sayfalar, Akarat (Galata Civarı)

228 ve 240. Sayfalar, Değirmenler (İstanbul)

240 ve 241. Sayfalar, Değirmenler (Galata Civarı)

241 ve 242. Sayfalar, Arazi

242 ve 246. Sayfalar, Vakıf şartlarının esbabı mucizesi

254 ve 261. Sayfalar, Fatih Camiine ait vezaif

261 ve 271. sayfalar, Fatih medresesine ait vezaif

271 ve 284. Sayfalar, Darüşşifaya ait vezaif

284 ve 300. Sayfalar, İmaretlere ait vezaif

300 ve 304. Sayfalar, Nazır ve katip

304 ve 314. Sayfalar, Ayasofya camiine ait vezaif

314 ve 316. Sayfalar, Zeyrek camiine ait vezaif

316 ve 318. Sayfalar, Eski İmaret camiine ait vezaif

318 ve 320. Sayfalar, Galata camiine ait vezaif

320 ve 322. Sayfalar, Şeyh Vefazade camiine ait vezaif

322 ve 323. Sayfalar, Rumeli Hisarı camiine ait vezaif

323 ve 328. Sayfalar, Kalenderhaneye ait vezaif

328. Sayfa, Eytama verilecek para

329 Sayfa, Bezzazistan bekçileri

330 ve 333. Sayfalar, Mütvellilik işler

333 ve 335. Sayfalar, Katiplik işleri

335 ve 339. Sayfalar, Cabilik işleri

339 ve 342. Sayfalar, Su işleri

342 ve 345. Sayfalar, Tamir işleri

345 ve 347. Sayfalar, Mutemetlik işler

347 ve 370. Sayfalar, Tevliyet ve idare işleri ve vakfın sübutu hakkındaki hüküm

14. sayfa ve 198. Sayfası içerisinde vesikanın Osmanlı Türkçesi ile yazılmış vesikası verilmiştir. Orijinal metne ait her iki sayfa bir sayfada gösterilmiştir.

199. sayfa ve 200. Sayfadan itibaren eserin Türkçe tercümesine başlanmış, ancak bu kısımda 1-38 sayfalar arası küçük bir paragraf ile özetlenmiştir. Bunun gerekçesi olarak da bu kısımda klasik mukaddime ve dua kısımlarının olduğu belirtilmiştir.

201. sayfadan itibaren 269. Sayfaya kadar vesikanın Türkçe tercümesine yer verilmiştir.

271. sayfa ve 284. Sayfalar arasında Fatih Mehmet II'nin Türkçe vakıf vesikası endeksine yer verilmiştir. Şahıs adları, şehirler-kasabalar- köyler, mahalle ve semt adları, camiler-mescidler vesaire, çarşılar-pazarlar, değirmenler, darbhaneler, medreseler-kütüphaneler, hamamlar, kervansaray ve hanlar, surlar ve kaleler, imaretler, kapılar, kilise ve manastırlar, saraylar sırasıyla endeks içerisinde sayfa sayıları ile birlikte belirtilmişlerdir.

285. sayfadan itibaren eser içerisinde Fatih vakfiyesine ait Eyyup Vakfiyesinin Faksimilesine yer verilmiştir. 311. Sayfaya kadar Osmanlı Türkçesi ile verilen vakfiye vesikasının 313. Sayfadan itibaren Türkçe tercümesine de yer verilmiştir.

329 ve 332. Sayfalar Eyyup vakfiyesi Türkçe tercümesine ait endekse aittir. 333. Sayfadan itibaren Eyyup Zaviyesi vakfiyesinden bazı örnekler verilmiş, 341 den 344. Sayfalara kadar ise Doğru-Yanlış cetveline yer verilmiştir. 344. Sayfada ise elimizdeki esere ait fihriste rastlanabilir.

1.c. Vakfiyedeki Tesisler:

Camiler, Medreseler, İmaretler:

İlk cami olarak Fetihten sonra cami yapılan Ayasofya zikredilir. Molla Zeyrek Cami ve medresesi, Galata Cami, Silivri Cami, Cami-i Cedit, Eşşeyh Vefa Zade Cami, Rumelihisarı Cami, Kullei Ceddede Vakıf Cami, Eski İmaret ve Eski İmaret Odaları, İmaret-i Amire, Kalenderhane denilen Zaviye

Karyeler ve Mezralar:

Köylerin ve ondan daha küçük olan idari birimlerin anlatıldığı bölümdür. Sancaklara bağlı pek çok karye, mezra ve çiftlikler halkın umurunu ve refahını sağlamak amacıyla şehir-i mezburda ve Galata'da oluşturulmuştur. Bunlar içerisinde pek çok hanlar, hamamlar, değirmenler, dükkanlar ve çarşılar sayılabilir.

Çarşılar:

849 bap dükkandan bahsolunur. Bunların cümlesinin defter-i muteberelerinde kayıtları mevcuttur. Bunlardan bazılarına göz atılacak olursa, sultan pazarı denilen muhitte de ikiyüz seksen altı bap dükkan ve otuz iki bap hücerat mevcuttur. Mahmiye-i Kostantiniyyede Mahmut Paşa dükkanları denen yerde cümlesi iki yüz altmış beş bap dükkan, Canalıcı Kenisesi denen mevkide yine otuz beş bap dükkan, Kazıaskeri hamamı kurbünde on dokuz bap dükkan, Hoca Piri mescidi mahallesinde yirmi altı bap dükkan, Yakup bey mescidi mahallesinde 8 bap dükkan, Kullei cedide mahallesinde on iki bap dükkan, Ayasofya mahallesinde on yedi bap dükkan, gibi sayılabilecek daha irili ufaklı pek çok dükkan zikredilmektedir.

Hanlar:

Misafirin için pek çok han inşa edip vakfeylendiği belirtilen eserde, Han-ı Sultani dışında ulvi ve suflı doksan sekiz bap hanın varlığından bahsedilir.

Hamamlar:

Hayrat için inşa ettirilen hamamların da yapılıp vakfeylendiği söylenmiş, İstanbul'un değişik bölgelerinde yaklaşık olarak on altı hamamın varlığından bahsedilmektedir(15).

Akarat:

İstanbul bölgesinde gelir getiren yapıların anlatıldığı bölümdür. Hamamlar, dükkanlar, mahzenler ve bahçelerin geniş bir şekilde tariflendiği kısımdır.

Galata'daki Akarat:

Galata bölgesinde gelir getiren yapıların anlatıldığı bölümdür. Hamamlar, dükkanlar, mahzenler, hanlar, kasaplar ve bahçeler mevkileriyle birlikte tariflenmişlerdir.

İstanbul'da Değirmenler:

Hoca Üveys mahallesinde bir bap değirmen, Edirneli Yahudiler mahallesinde bir bap değirmen, Orege kapısı kurbünde bir bap değirmen, Yahudi Musa veledi Bayram mülküne ait bir bap değirmen, Daye Hatun Mahallesinde bir bap değirmen, Çelebi oğlu mesçidi mahallesinde, HAcce Hamza Mescidi Mahallesinde, Hacc Sinan Mescidi Mahallesinde iki bap değirmen, Azebler Hamamı Mahallesinde iki bap değirmen, Haraççı Hacc Kara Muhyüddin mahallesinde, Boz arı Oğlu Mescidi Mahallesinde, Kırk çeşme mahallesinde iki bap değirmen, Hızır bey Çelebi Mahallesinde, Üskübi Mescidi Mahallesinde, Mustafa Paşa Hamamı Kurbünde, Hammam-ı mezbur kurbünde Molla Hüsrev Mescidi Mahallesinde üç bap değirmen, Mahalle-i Mezburede dokuz-on bap değirmen, BAtrik mahallesinde, Kemer kurbünde, Balat mahallesinde, Künfoz mahallesinde iki bap, Ayolaherna mahallesinde, Fener Kapısı mahallesinde, Edirne Kapısı mahallesinde, Topyıkığı mahallesinde, Altımermer mescidi mahallesinde, İsa kapısı mahallesinde, Esbomasya mahallesinde, Ulanka Kapısı mahallesinde, Nişancıpaşa hamamı mahallesinde, Kumkapısı mahallesinde, Rüstem mescidi mahallesinde, Arslanlı mahallesinde, Kızıtaş mescidi mahallesinde, Hacı Timurtaş mescidi mahallesinde, Lips manastır mahallesinde olmak üzere elli iki bap değirmen mevcuttur.

Galata'da Değirmenler:

Frenk kuyumcu Domenko mahallesinde bir bap değirmen, Etmekçi Ermeni Anderya Mahallesinde bir bap değirmen de vakfedilen galata civarı değirmenleridir.

Arazi:

Vakfeylenen bazı Arazilerden bazıları aşağıdaki gibidir: Balık Bazar-ı Kapısında beş kıt'a Arz, Haric-i Kal'a da bulunan arz(16).

SONUÇ

Fatih dönemine ait yapılar, her şeyden önce imar ve mimari yapılanması yine bu dönemde gerçekleştirilen, dönemleri için yönetim felsefesini anlamayı kolaylaştıran, İmparatorluk olmuş bir devletin kentleşmesinde başat rol oynayan, oluşturulduğu topluma bir kimlik kazandıran kültürel bir özelliğe sahiptirler.

Osmanlı İmparatorluğu içerisinde değişik dönemlerde yapılan irili ufaklı pek çok yapı Fatih Sultan Mehmet döneminde yapılan ve devam ettirilen yapıların özellikleri ile büyük benzerliklere de sahip olmuşlardır. Klasik dönem Osmanlı imar anlayışının temellerinin atıldığı dönem olan bu yıllar Fatih'in sanat ve imar faaliyetlerine olan düşkünlüğünün dışı yansımış şeklidir.

Fetihten sonra İstanbul ve civar tüm illerde sürdürülen imar kalkınma programından en çok nasibini alan yer hiç şüphesiz ki payitaht İstanbul olmuştur. Pek çok komutanın rüyalarını süsleyen, pek çok İslam devlet yöneticilerinin ilgisini celb eden mevki olan İstanbul, mevkiine ve tarihsel özelliklerine yakışır şekilde tekrar inşa edilmiş, Asya'nın Avrupa'ya açılan kapısı özelliğini gün geçtikçe pekiştirmiştir.

Osmanlı, imparatorluk özelliği gösteren nadide devletler içerisinde yer almaktadır. Büyük devletlere ait bir özellik olan kayıt tutma ve gelecek nesillere aktarma durumu, devletin yaşadığı dönem içerisindeki özelliklerini bugüne taşımak açısından önemlidir. Fatih dönemine ait İstanbul içerisindeki han, hamam, çarşı, dükkan, mezra, karye, akarat, değirmen gibi yapıların vakfiye içerisinde kaydedilmesi bu dönem tarihi çalışan araştırmacılar için önemli kanıtlar sağlar. Fatih Mehmet II Vakfiyeleri, yeni İmparatorluk olan bir devletin arşivcilik özelliklerinin uygulanması ve devamı içinde bir yöntem sağlamıştır.

KAYNAKLAR

1. Armağan, M. (2008). Ufukların Sultanı-Fatih Sultan Mehmet(7.Baskı). İstanbul: Timaş Yayınevi.
2. Kuşat, A. (2003). Fatih Sultan Mehmet'in Kişiliği Ve Fetihteki Rolü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,14(1), 131-148.
3. Lamartine, A. (2011). Osmanlı Tarihi(2.Baskı). (Çev. Serhat Bayram). İstanbul: Kapı Yayınları.
4. İnal, H.İ. (2010). Osmanlı Tarihi(3.Baskı). İstanbul: Nokta Yayınları.
5. İnalçık, H. (2010). Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I(47.Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
6. Öztuna, Y.(2004). Osmanlı Devleti Tarihi-Siyasi Tarih 1(1.Basım). İstanbul: Ötüken Yayınları.

7. Kunt, M. Ödekan A. Yurdaydın, H.G. Froqhi S. (1993). Türkiye Tarihi II. İstanbul: Cem Yayınları.
8. Gündüz, A. (2008). İstanbul'un Osmanlılar Tarafından Fethi, Türk- İslam ve Avrupa Açısından Önemi. Karadeniz Araştırmaları, Cilt: 5, Sayı: 17, 51-66.
9. Kayadibi, F. (2003). Fatih Sultan Mehmet Döneminde Eğitim ve Bilim. İ.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:8, 1-18.
10. Baykal, B.S. Fatih Sultan Mehmet'in Muhiti ve Şahsiyeti Üzerine Bir Deneme. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1236/14123.pdf>. (Erişim: 20 Nisan 2016).
11. Uğurluel, T. Kayatekin, M. (2014). Tarih Tıbbı Konuşturdu, Suikastlar, Sır Ölümler, Esrarengiz Olaylar(2.Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
12. Özcan, E.S. (2010). Fâtih Sultan Mehmet'in Hikmete "Sığınması" Üzerine. Mukaddime, Sayı:1, 1-28.
13. Köseoğlu, N. (2000). Kurucu Güç ve Osmanlı Mucizesi, Türk Yurdu Dergisi, Cilt 19-20, Sayı 148-149,6-10.
14. Gürkan, M. (2012). Vakfiye. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İslam Araştırmaları Merkezi, Cilt 42, 465.
15. Çelebi, E. (2004). Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi. 1.Cilt-1.ve2. Kitap, (Haz: Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı). İstanbul: Yapı kredi Yayınları.
16. Fatih Mehmet II Vakfiyeleri. (1938). Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı-Türk Vakfiyeleri No.1, Ankara.